

Horáková, Greta

Moric Beňovský, de vertaling en receptie van zijn memoires in het Nederlands

Brünner Beiträge zur Germanistik und Nordistik. 2024, vol. 38, iss. 2, pp. 79-89

ISSN 1803-7380 (print); ISSN 2336-4408 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/BBGN2024-2-7>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.81835>

License: [CC BY-SA 4.0 International](#)

Access Date: 09. 04. 2025

Version: 20250403

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Moric Beňovský, de vertaling en receptie van zijn memoires in het Nederlands

Moric Beňovský, the Translation and the Reception of His Memoirs in Dutch

Greta Horáková

Abstract

Móric Beňovský has aroused the interest of Europe and the whole world since the 18th century. The nobleman from Vrbové, Slovakia, reached Kamchatka, Siberia and Madagascar, managed to help Poland with its national uprising and became a colonel in the French army. He later wrote *Mémoires et Voyages*, an autobiography, which became a bestseller in its time. These memoirs were quickly translated into many languages, including Dutch, and the life of Count Beňovský inspired many prominent writers. The original manuscript is currently in the British Library in London, it is written in French and in total it is a work of about a thousand pages. Naturally, the Netherlands has shown interest in Beňovský's travels – not only because it was a world bestseller, but also because the history of the Netherlands is closely linked to sea voyages. Dutch translation was made by P.A. Loosjes between the years 1735 and 1813, published in Haarlem under the name *Gedenkschriften en reizen des Graaven van Benyowsky, door hem zelven beschreeven en naar de Engelsche vertaling van het oorsprokenlijk handschrift overgezet*. It was reissued in a more modern version in Amsterdam in 1840. These two editions differ in some essential details, and differences are also recorded in editions in other languages. Móric Beňovský's life was controversial, as was the publication of his works. Not only the memoirs themselves were a success. Many authors were inspired by Beňovský and this is how novels, plays and later films were created.

Keywords

Maurice Beniowský, memoirs, translation, Dutch, French

Inleiding

Móric Beňovský, een Hongaarse edelman geboren in Vrbové, was een prominent figuur vanwege zijn opmerkelijke militaire carrière en ontdekkingsreizen. Al tijdens zijn leven werd hij bekend en zelfs na zijn dood bleef hij dankzij zijn memoires in de herinnering van Europeanen. Zijn reisboeken werden een wereldwijde bestseller.

In dit artikel worden belangrijke momenten uit het leven van Móric Beňovský, de door Beňovský geïnspireerde werken en vervolgens hun vertalingen in het Nederlands gepresenteerd. Daarnaast wordt getracht om het lezerspubliek te bepalen van werken die niet in het Nederlands zijn vertaald. Daarna volgt een analyse van de omstandigheden van de Nederlandse vertaling van de memoires van Beňovský en de vroege receptie ervan in de Nederlandse literaire kritiek. Het primaire doel van de bijdrage is om de receptie van Móric Beňovský zijn memoires en werken over hem in het kader van de Nederlandse literatuur vasz te stellen. Omdat Beňovský informatie over hemzelf meermalen heeft gewijzigd en een wolk van mysterie om zichzelf heeft gecreëerd, zijn er veel onduidelijkheden. Bovendien was hij een politiek uiterst controversiële figuur, wat niet alleen aanzienlijke impact heeft op de receptie van Beňovský als persoon, maar ook op de receptie van zijn werk. Dat kan worden gelezen met verwondering en verbazing, of met eventuele scepsis die de lezer al had alvorens het boek te openen. Om deze redenen worden in deze bijdrage ook de belangrijkste bedenkingen tegen Beňovský en zijn meest prominente critici kort behandeld.

Het is niet het doel van deze bijdrage om conclusies over historische feiten te verzamelen en te evalueren, voor de feiten wordt uitgegaan van al gepubliceerde werken van historici. In dit artikel zal de nadruk vooral liggen op de Nederlandse vertalingen, op de vertalers, op de Nederlandse literaire kritiek en op omstandigheden van de vertaling. Hierbij wordt met name uitgegaan van gepubliceerde literaire kritiek, krantenartikelen en verschillende bewijzen van de aanvaarding of niet-aanvaarding van Beňovský door hoogopgeleide of breder publiek. Er zal minder aandacht zijn voor secundaire bronnen, waarin derden zich uiten over Beňovský (privécorrespondentie) of feitelijk materiaal (zoals rekeningen, ondertekende contracten en materieel bewijs van zijn activiteiten, met behulp waarvan historici zoeken naar hoe Móric Beňovský werkelijk was).

De bijdrage wil dieper inzicht te geven in het leven van Móric Beňovský, waarbij wordt benadrukt dat er allerlei legendes en vele (gedeeltelijk of volledig) tegenstrijdige versies over zijn leven bestaan. Sommige Nederlandse historici geven toe dat ze niet over teksten beschikken die zijn geschreven in Slavische talen zoals het Slowaaks of Pools, en zelfs als de meest prominente werken van Poolse historici het Westen zijn binnengedrongen, zijn er nog steeds veel andere werken van plaatselijk bekende historici in aanmerking te nemen.

1 Hedendaagse wetenschappers en Móric Beňovský

Met de persoon van Móric Beňovský zijn veel controverses verbonden, en dat was al zo tijdens zijn leven. Dit is deels een gevolg ervan dat Beňovský zelf in grote mate bijdroeg

aan het ontstaan van een legende rond zijn karakter; enkele historici vermoeden zelf dat een zekere “cultus” rond zijn persoon een gewenst neveneffect (of zelfs een verborgen doel) was van al zijn inspanningen. Dit idee raakte zo diepgeworteld dat latere wetenschappers niet zozeer twistten over de vraag of Beňovský een autolegende had gecreëerd of niet, maar over de vraag of hij puur geïnteresseerd was in de voldoening van het creëren van zijn eigen (naar hem vernoemde) kolonie in Madagascar, of dat hij gemotiveerd was met een visie op financiële winst.¹

Beňovský was in grote mate een politiek controversieel personage. Hij werkte in dienst van verschillende grootmachten, keerde zich vervolgens tegen hen of probeerde zich bij hun vijand aan te sluiten. De grootste erkenning kreeg hij in Centraal-Europa, in de plaats van zijn herkomst (of in landen die ooit tot de Donaumonarchie behoorden). Tegenwoordig ligt Beňovský's geboorteplaats in Slowakije, maar Polen en Hongaren zijn wellicht nog meer geïnteresseerd in Beňovský. West-Europese historici, als Prosper Cultru of Leo Turksma, zijn echter vooral geïnteresseerd in de Centraal-Europese omstandigheden, en Mórica Beňovský presenteert ons verschillende redenen waarom zijn leven, zijn werk, en later ook het door hem geïnspireerde werk, interessant zouden moeten zijn voor West-Europa en speciaal voor Nederland.

Beňovský is de auteur van omvangrijke memoires, die al spoedig in het Nederlands werden vertaald en een halve eeuw later zelfs opnieuw werden vertaald en uitgegeven. Hieruit kan worden geconcludeerd dat er in Nederland interesse was voor Beňovský. Of de achtergrond van deze interesse de destijds bekende persoonlijkheid van Mórica Beňovský was, of het populaire genre van de reisroman, of zijn boeiende schrijfstijl, of persoonlijke interesse van Nederlandse zeelieden in Mórica's werkelijk revolutionaire maritieme ontdekkingen.

Een ander interessant aspect, met name voor West-Europees onderzoek, is dat veel vragen die verband houden met het kolonialisme onlosmakelijk verbonden zijn met Beňovský. Er is een mogelijkheid voor verder onderzoek, vooral door historici met toegang tot archiefbronnen, om precies na te gaan wat er gebeurde tussen Beňovsky en de stammen van Madagaskar die hem tot hun koning zouden hebben gekozen. Madagaskar behoorde tot de Franse invloedssfeer en Beňovský besloot daar op te treden. Hij voerde aan dat de Franse overheersing inhumain was en dat er sprake was van uitbuiting. Het portret van Beňovský als weldoener wordt afgebeeld in de film *Vivat, Beňovský*, en dit beeld is ook in Centraal-Europese legendes blijven hangen. Was Beňovský werkelijk de door de inboorlingen gekozen redder? Of heeft hij plaatselijke stammen slim gemanipuleerd door hen te laten denken dat hij een soort goddelijke reïncarnatie was, om zo de slavenhandel voor zichzelf te krijgen? Antropologen zouden zeker geïnteresseerd kunnen zijn in de omstandigheden in Madagaskar, terwijl het eiland talloze bezoeken ontvangt van enthousiastelingen uit Centraal-Europa. Voor de behoeften van de filologie zijn de ontdekkingen van historici en antropologen op dit gebied interessant en tot op zekere hoogte relevant. De belangstelling van literatuurhistorici voor het kolonialisme is in ieder geval groot en neemt toe.

1 Volgens Prosper Cultru (1906: 173) was de bedoeling van zijn laatste reis naar Madagascar om slaven aan Amerika te verkopen.

2 Het leven van Móríc Beňovský

Beňovský werd geboren in Vrbové, een stad die in de periode deel uitmaakte van de Oostenrijks-Hongaarse monarchie en heden in Slowakije ligt. Zijn carrière begon in het Oostenrijkse leger, maar al snel verliet hij de monarchie en vertrok naar Polen, waar hij zich aansloot bij de opstand van de zogenaamde Confederatie van Bar tegen de door de Russen geïnstalleerde laatste koning van Polen, Stanisław II Poniatowski. Dit was in het jaar 1768 en hij trouwde in hetzelfde jaar met Zuzana Hönschová. De Russen onderdrukten in de jaren 1770–1772 de opstand op verzoek van de koning en namen al in 1770 Beňovský samen met veel Poolse edelen gevangen. Zij werden naar Kazan en later naar Kamtsjatka (Siberië). Beňovský is daar samen met andere gevangenen gevlucht op een schip en ze begonnen aan een verkenningstrek over de Noordelijke Stille Oceaan (hij was de eerste Europeaan die daarheen voer) en in 1772 is hij naar Parijs gekomen, waar hij grote indruk maakte op koning Lodewijk XV. Hij bood hem aan om Frankrijk in Madagaskar te vertegenwoordigen. In 1776 werd Beňovský in Madagaskar door lokale stamhoofden tot *ampanasacabe* (koning) van Madagaskar gekozen. In hetzelfde jaar keerde hij terug naar Parijs, waar hij later werd aanbevolen bij Lodewijk XVI en door hem werd gepromoveerd tot generaal. Hij was een goede vriend van Benjamin Franklin – destijds Amerikaans ambassadeur in Frankrijk. De monarchie verleende hem amnestie en Beňovský keerde terug naar Beckovská Vieska. Beňovský bleef de betrekkingen met Frankrijk onderhouden en ontwikkelde een voorstel voor de aanleg van een handelsroute van Komárno naar Rijeka.

Er volgden expedities naar Amerika. In 1779 bood hij zijn diensten aan de Amerikaanse Revolutie en vocht hij in de veldslagen om Savannah. Hij reisde tussen Beckovská Vieska en Amerika heen en weer en presenteerde aan de strijdende machten verschillende voorstellen en hulp in de veldslagen.² Omdat de betrekkingen tussen de ruziënde machten verbeterden, was zijn hulp echter niet langer nodig. Ondertussen probeerde hij nog steeds zijn droom van een kolonie in Madagaskar waar te maken. De Franse koning gaf hem toestemming, maar om financiële redenen werd de expeditie niet gerealiseerd. Tenslotte gaf Groot-Brittannië toestemming en financierde de Royal Society de expeditie. De reis was moeilijk en na aankomst in Madagaskar organiseerde Beňovský een opstand tegen de Franse kolonisten. Hij organiseerde de slavenhandel naar Groot-Brittannië en schonk een deel van het grondgebied van de nieuw gestichte nederzetting Maroantsetra, aan zijn Britse medewerkers. In 1786 stuurde het boze Franse Ministerie van Marine een geheime expeditie naar Madagaskar, die op 23 mei een verrassingsaanval uitvoerde, waarbij Beňovský werd gedood.

2 Beňovský ging in 1779 naar Amerika om zijn diensten aan te bieden voor de Amerikaanse Revolutie, hij heeft in de strijd om Savannah gevochten onder bevel van zijn vriend Casimir Pulaski (Kazimierz Pułaski, 1748–1779). Na de dood van Pulaski moest hij de Verenigde Staten verlaten omdat er geen andere projecten voor hem waren, maar hij wilde zo snel mogelijk terug te keren – in 1782 bood hij George Washington aan om in Duitsland een leger te verzamelen voor de Amerikaanse Revolutie. Dit plan kwam niet tot stand toen de betrekkingen met Groot-Brittannië onverwacht verbeterden.

3 Memoires

Het manuscript van Beňovský's memoires bevindt zich momenteel in de British Library in Londen. Het is opmerkelijk dat de in het Frans geschreven memoires niet in hetzelfde handschrift zijn geschreven. Het is niet precies bekend wanneer de manuscripten zijn geschreven, en Mórica Beňovský zei niet dat hij ze elke dag als dagboek schreef – we weten dat de ervaringen met een bepaald vertraging werden beschreven, wat vanzelfsprekend is, gezien zijn avonturen inclusief ontsnappingen en gevaarlijke situaties. De schattingen van de historici verschillen van elkaar. Beňovský zou de manuscripten in 1779 thuis in Beckovská Vieska kunnen hebben geschreven, maar het kan ook zijn dat ze iets later zijn gemaakt, tussen 1780–1784, voordat Beňovský naar de Verenigde Staten vertrok. Al in 1784 werden er plannen gemaakt om memoires te publiceren, zoals aangegeven in het Frans door Jean Hyacinthe de Magellan. Het Franse manuscript bestaat uit 1256 pagina's tekst, Beňovský heeft de tekst zelf overhandigd, gaf zijn geboortedatum op³ en hij heeft het document ondertekend. Dan overhandigde hij het manuscript in Engeland aan Jean Hyacinthe de Magellan, een bekende diplomaat, filosoof en schrijver in die tijd. (Beroemde Fernão de Magalhães was zijn voorvader.) Beňovský stierf in 1786, en Magellan gaf het manuscript na zijn dood aan de vertaler William Nicholson, en de Engelse vertaling werd in 1790 gepubliceerd.

William Nicholson heeft de tekst van het Frans naar het Engels vertaald en geredigeerd. Tegelijkertijd probeerde hij een soort overzicht te geven van informatie over Beňovský's laatste expeditie in Madagaskar, die gehuld is in nevelen en eindigde met de dood van Beňovský. Er zijn nog steeds veel controverses in verband met deze expeditie, en de echte reden voor zijn dood was onduidelijk. William Nicholson heeft de memoires dus na de dood van Beňovský gepubliceerd en heeft in de inleiding beloofd informatie toe te voegen over de activiteiten van Beňovský gedurende de periode, wat niet in de memoires staat. Helaas werd Nicholson met Kerstmis 1788 ernstig ziek, en de ziekte zou zijn geheugen zo erg hebben aangetast dat hij zich niet langer aan literaire activiteiten kon wijden. Dat resulteerde in zijn dood in hetzelfde jaar als het jaar waarin de memoires in het Engels werden gepubliceerd. Hij had geprobeerd de daden van Beňovský vóór zijn dood te verduidelijken door middel van zijn correspondentie met derden, maar Nicholson geeft zelf toe dat hij tegenstrijdige informatie heeft gevonden.

4 De Nederlandse vertaling

Er bestaan twee vertalingen van Beňovský's memories in het Nederlands. De eerste vertaling ontstond tijdens een reeks vertalingen van de memoires van Beňovský in veel Europese talen.⁴ De vertaler was Petrus Adrianus Loosjes en in Haarlem verscheen een vierdelige uitgave

3 Zijn geboortedatum was echter anders, volgens andere bronnen.

4 Er was veel interesse in het boek, zoals ook blijkt uit een bespreking die in 1791 verscheen in *Vaderlandse Letteroefeningen*: „Wy doen het in het tegenwoordig geval, daar wy de Memoirs and Travels, of mauritius, augustus, Count de benyowsky, in den voorleden Jaare te Londen uitgekomen, met veel genoegen doorblader-

met de titel *Gedenkschriften en reizen des graaven van Benyowsky door hem zelven beschreeven, Naar de Engelsche vertaaling uit het oorspronglyk handschrift overgezet*. Hier zien we dus dat de eerste Nederlandse editie werd vertaald met behulp van een Engelse tussenvertaling.

De vier delen van de memoires werden als volgt uitgegeven:⁵:

1. deel 1791. [4], VI, 198 p.
2. deel 1791. [4], 214 p.
3. deel 1792. [4], 155 p.⁶
4. deel 1792. [4], 190 p.

De tweede, gemoderniseerde versie verscheen als *Gedenkschriften en reizen van den Graaf van Benijowskij, benevens het verhaal zijner ballingschap, verblijf en ontvluchting uit Kamtschatka in 1840 te Amsterdam door J.H. van der Beek*.

De eerste Nederlandse uitgave is uitgegeven door Adriaan Loosjes Pieterszoon (1761–1818), zoon van Petrus Adrianus Loosjes (1735–1813). De familie Loosjes kwam uit Zaandam en heeft vele predikanten, uitgevers, letterkundigen en hoogleraren voortgebracht. Petrus Loosjes was zelf doopsgezind predikant en zijn zoon Adriaan Loosjes was vanaf 1783 in Haarlem actief als boekhandelaar. Na hem zijn gedichten en romans bewaard gebleven, voornamelijk historische. Naast het schrijven en publiceren van boeken leidde hij het literaire tijdschrift de *Algemeene Konst-en Letterbode*. Dit tijdschrift was actief tussen 1788 en 1862 en concentreerde zich op de discussie rond toen actueel literatuur, culturele nieuwigheden en wetenschappelijke ontdekkingen.

Zoals al vermeld verscheen de Engelse editie van de memoires in het jaar 1790, dus de vertaling van dit omvangrijke werk verliep heel snel, aangezien het in het jaar 1791 en 1792 al in het Nederlands was verschenen. De auteur van de vertaling was de reeds genoemde vader van Adriaan Loosjes, doopsgezind predikant Petrus Adrianus Loosjes. Het eerste deel van de vier delen bevat een vrij lange inleiding, waarin de vertaler onder meer de lezer aanspoort om geen overhaast oordeel te vellen over Beňovský, maar af te wachten hoe het verhaal zich ontwikkelt. Tegelijkertijd wordt in de inleiding uitgelegd dat het werk in vier delen is gepubliceerd in plaats van in twee (de Engelse editie is in twee delen verschenen). Hij voegt eraan toe dat de afbeeldingsbijlage irrelevant en beschadigd was, en dat ook een deel van de correspondentie met Frankrijk en Madagaskar, evenals de rekeningen, zijn uitgesloten van de Nederlandse versie. De vertaler geeft toe dat er samen met de Engelse versie uitgebreide materialen zijn geleverd die de authenticiteit van Beňovský's verhaal bevestigen, maar tegelijkertijd bestaat er aarzeling om dit "bewijs" aan de Nederlandse lezer te presenteren. Ten slotte zijn ze niet opgenomen in

den, en ons geenzins verwonderden, dat zo veele Boekhandelaars, binnen korten tyd, eene Vertaaling van dit Werk beloofden."

5 Deze zijn op dit moment beschikbaar bijvoorbeeld in Universiteitsbibliotheek Utrecht. Informatie over de uitgave zijn beschikbaar op webpagina van de Koninklijke Bibliotheek in Den Haag: <https://webgoc.oclc.org/cbs/DB=2.37/SET=2/TTL=1/SHW?FRST=1>

6 Complete scan is beschikbaar hier: <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identifier=d-po:8495:mpeg21>

de editie, de vertaler informeert over hun bestaan, maar voegt er tegelijkertijd aan toe dat ze nog gedetailleerder onderzoek vereisen (Benyowsky 1791: IV-V).⁷

De naam Beňovský verscheen in de Nederlandse pers van die jaren. In hetzelfde jaar (1791) is er een kritiek op het tijdschrift *Vaderlandsche letteroefeningen* verschenen, waarin werd opgemerkt dat het werk was vertaald uit het Engels en niet uit de taal waarin het was geschreven – er zou niets afwijkends mogen zijn aan vertalingen Nederlands-Frans, waarvoor maar geen tussentaal nodig is. Vervolgens worden de omstandigheden van de publicatie beschreven en er is een uitleg van Beňovský's overeenkomst vóór het overlijden met de uitgever.

Terwijl de Engelse kant probeerde de publicatie van het boek te bevorderen,⁸ werden er in Frankrijk boeken gepubliceerd die Beňovský in diskrediet brachten. Het tijdschrift *Vaderlandsche Letteroefeningen* heeft in 1795 een kritiek gepubliceerd op het boek *Reis door Madagascar en de Oost-Indien*.⁹ Beňovský wordt in dit artikel rechtstreeks genoemd – de auteur van het boek geeft hem de schuld van het verwoeste Madagaskar en de verdeelde bevolking.¹⁰

7 “De Engelsche Uitgever heeft in een breedvoerig Voorberigt, de in- en uitwendige blykbaarheden, voor de waarheid deezer, in veele opzigten vreemde, Geschiedenissen bygebragt, en zouden wy niet nagelaaten hebben om dezelve hier plaats te geeven, tot voorkoming van niet weinige bedenkingen, die, onder het leezen, by veelen niet kunnen nalaaten op te ryzen; doch wy hebben, om reden, dat eenig vooruitzigt op nog nader toelichtende berigten aan ons gegeven is, het beter geoordeeld, dit tot een Naaberigt te bewaaren, waarin wy teffens een verslag zullen doen van de Bedryven des Graaven, zints het einde zyner Gedenkschriften, tot den dag waarop hy sneuvelde; waartoe de Heer NICHOLSON ons insgelyks in staat stelt.”

8 “De Graaf bevondt zich toen niet in Engeland; maar was op een byzonderen Tocht na het Eiland Madagascar, tot welken de Heer Magellan hem geen geringe som hadt opgeschooten. Deeze Tocht slaagde niet gelukkig. De Heer Magellan bestoot toen het Werk het licht te doen zien, en stelde het afschrift den tegenwoordigen Eigenaaren ter hand, teffens zich verbindende om de verrigtingen des Graaven, van het Tydperk, waar deeze Gedenkschriften eindigen, tot diens Dood, voort te zetten.” (1791)– [tijdschrift] *Vaderlandsche Letteroefeningen*, p. 486–487

9 ROCHON, Alexis M.: *Reis door Madagascar en de Oost-Indiën*, Dordrecht, 1793

10 “De Madagascaren hadden,’ naar zyne opgave, ‘onder de beheersching van Benyowsky door inwendige oorlogen uitgeput, byna alle hunne goede hoedanigheden verlooren; zy waren niets meer dan laage slaaven, aan de eigenzinnigheden eens wreeden en onhandelbaaren Barbaars onderworpen. Onder zyne bestuuring waren de landeryen onbebouwd gebleven; de landbouw vernietigd zynde, hadt de onvrugtbareheid zich over die eertyds vruchtbare strecken verspreid. Die listige gelukzoeker hadt den haat, en het zaad van verdeeldheid, onder de Inwoonders verspreid; by de onbeschaamdheid en kwakzalvery voegde hy eene trotsche en verontwaardigende houding, ten einde de menigte te bedriegen, en ontzag in te boezemen. Onder de trekken van hoogmoed en valschaartigheid, bespeurde men nog daarenboven een wreedaartig uitzigt, dat bekwaam was om den stoutmoedigsten beschroomd te maaken. De gebeurtenissen zyns leevens zyn niets anders dan eene aaneenschakeling van misdaden en bedriegeryen, en zyn dood niets anders dan de billykste straf voor een schandelyk verraad. Men moest of Madagascar van het juk diens Tyrans verlossen, of van de Colonien van Isle de France en Bourbon afzien.”

5 Móric Beňovský als inspiratiebron voor literaire werken

In de negentiende eeuw groeide de belangstelling voor Beňovský in Midden-Europa, en individuele landen, die Beňovský nog steeds als een held beschouwen, begonnen gedichten en romans over zijn reizen en leven te publiceren.

Voor al de landen waarvoor Beňovský met zijn daden gunstig was, publiceerden literaire werken over Beňovský, gecomponeerd door de beste nationale auteurs. Zo is het ook in het geval van Polen. Julius Słowacki (1809–1849) is de auteur van het gedicht Beniowski¹¹, zeer bekend in Polen. Het gedicht Beniowski over Beňovský is een van de klassieken van de Poolse nationale literatuur. Het gaat om een klassiek gedicht uit de Romantiek, opgebouwd volgens Don Juan van Lord Byron. De eerste vijf delen van het geheel werd in 1841 gepubliceerd en de rest pas na de dood van de auteur. De inhoud van het gedicht verwijst naar de gebeurtenissen tijdens de strijd tegen de Russen en opstandige Russische boeren in de Oekraïense grenswoiwodschappen van het Pools-Litouwse Gemenebest, met Móric Beňovský (in het Pools geschreven als Maurycy Beniowski) als hoofdpersonage. De verteller laat herhaaldelijk zijn eigen commentaar achter op het literaire situatie van de dag, de politieke en sociale situatie, vaak door humor en ironie. Het werk is geschreven in octaaf. Het heeft verschillende betekenissen voor Polen en voor de Poolse literatuur. Wat de taal betreft, krijgt Słowacki te maken met negatieve literaire kritiek en met de opvatting van Adam Mickiewicz en zijn aanhangers. Volgens de historicus van Lwów (nu: Lviv), Juliusz Kleiner, schetst Słowacki zijn eigen poëtische programma en probeert hij zichzelf te profileren als de nieuwe spirituele leider van de natie. Słowacki heeft de poëtische roman verschillende keren bewerkt en herzien.

In Hongarije werd een gefictionaliseerde versie van Beňovský's biografie Gr. Benyovszky Móricz életrajza [De biografie van Graaf Móric Beňovský] gemaakt door de nationale dichter Mór Jókai (1825–1904). Jókai schrijft zeer boeiend, zijn boeken zijn en worden in vele talen vertaald, hij wordt vaak de Hongaarse Dickens genoemd. Hij schreef graag over historische gebeurtenissen in de regio in een gefictionaliseerde vorm die lezers interesseerde.¹²

Voorzover nu bekend, ontdekten Slowaakse schrijvers Beňovský pas aan het begin van de twintigste eeuw, het onderwerp werd overgenomen door de populaire auteur van historische romans Jožo Nižnánsky (1903–1976). Hij portretteerde Beňovský als een Slowaak die Slowakije over de hele wereld beroemd maakte. Ondanks het feit dat het werk van Beňovský op zichzelf al heel leesbaar is, heeft Nižnánsky er kleur aan toegevoegd en de karakters enigszins teruggebracht tot een vorm waarin het relatief eenvoudig is om de goede van de slechte te scheiden. Mede dankzij deze vereenvoudiging was het werk een succes bij een breed scala aan lezers en was het naar Slowaakse normen duidelijk

11 Het eerste deel werd in 1841 gepubliceerd, maar de rest werd door Antoni Malecki geschreven na de dood van Słowacki in 1849.

12 Het is mij niet (Ik heb geprobeerd vertalingen te vinden van Jókai's boek over Beňovský, maar ik kon geen vertaling in het Tsjechisch, Slowaaks of Nederlands vinden. Het was blijkbaar een van de boeken die in de eerste plaats bedoeld was voor Hongaarse lezers.)

een bestseller. Zijn roman werd in 1933 in Praag gepubliceerd door de uitgever van Slowaakse literatuur, Leopold Mazáč. In zeventig jaar tijd werden er zeven herdrukken van deze historische roman gepubliceerd, met een oplage variërend van 3.000 tot 50.000, wat een bewonderenswaardig aantal is voor de Slowaakse boekenmarkt.

Gebaseerd op de roman van Nižnanský, werd in 1975 een populaire historische film *Vivat, Beňovský!* gemaakt in samenwerking tussen Tsjechoslowakije en Hongarije, de totale lengte bedroeg 12 uur en 20 minuten. Dankzij deze film is het karakter van Moric Beňovský bekend bij een breed publiek.

Het deel van de Memoires dat zich in Kamtsjatka afspeelt, werd verwerkt tot een aantal succesvolle toneelstukken en opera's: In 1792 verscheen het theaterstuk *Graf Benjowsky: Ein Original-Trauerspiel in fünf Aufzügen* van Christian August Vulpus (1762–1827), heel bekend werd het iets later in 1795 uitgegeven stuk *Graf Benjowsky oder die Verschwörung auf Kamtschatka* Otto von Kotzebue (1787–1846). Begin negentiende eeuw werd de stof in opera's verwerkt, in 1800 door François Adrien Boieldieu (1775–1834) en in 1847 door Albert Franz Doppler (1821–1823).

7 Controversies

Beňovský was een visionair. Tijdens zijn leven heeft hij verschillende ongelooflijke prestaties geleverd; verschillende andere zijn nog niet volledig geverifieerd, maar het is bewezen dat hij een beroep deed op de machten van de omliggende staten met gedurfde nieuwe projecten. Aan de ene kant riskeerde hij zijn leven als legerofficier, aan de andere kant vond hij het niet erg om nu eens voor het ene land en dan voor het andere te vechten, of zich volledig tegen zijn voormalige bondgenoot te keren. Dat wil zeggen, in zijn poging om in te zien dat hij feitelijk in de eerste plaats voor zichzelf vocht. Het is niet verwonderlijk dat Beňovský geen goede indruk maakte in Frankrijk. De Fransen ontvingen hem met belangstelling, hij maakte indruk op koning Lodewijk XVI, ze promoveerden hem tot generaal, kenden hem de militaire rang van St. Louis toe en zelfs een levenslang pensioen – in 1776. Wat zijn carrière betreft was hij waarschijnlijk beroemd en rijk, maar dat was niet genoeg voor Beňovský, hij was duidelijk geïnteresseerd in meer dan een stabiele positie in de high society. Hij betaalde de Fransen terug door hen praktisch te verraden, hun kolonie te plunderen en een stukje Madagaskar uit te delen aan zijn vrienden in Amerika en Engeland. In de film *Vivat Beňovský!* zien we een romantisch beeld van een reiziger die de inboorlingen feitelijk een dienst bewijst, omdat hij hen bevrijdde van de wrede Franse overheersing. Maar de wrede regel werd vervangen door de export van slaven naar Baltimore, dus het is moeilijk te zeggen in hoeverre de situatie van de inboorlingen verbeterde.

Aan de andere kant kunnen hem geen eigenschappen worden toegeschreven die hij niet had. Hij was geen piraat, slavenhandelaar of avonturier, dat hij een avonturier zou zijn geweest, wordt door Turksma in de inleiding van zijn boek scherp weerlegd. Hij was niet kortzichtig en impulsief, integendeel, hij plande.

Zijn memoires speelden een belangrijke rol in zijn levenswerk, niet alleen als referentie en bewijs van zijn inspanningen, maar daarmee hielp hij op dat moment zijn reputatie op te bouwen en zo de loop van de geschiedenis te veranderen.

Bibliografie

- BENIJOWSKIJ, Moriz: *Gedenkschriften en reizen van den Graaf van Benijowskij, benevens het verhaal zijner ballingschap, verblijf en ontvluchting uit Kamtschatka*. Amsterdam: J.H. van der Beek, 1840.
- BENIOWSKI, Maurice A.: *Mémoires et Voyages*, tome I., II. et III. Paris: Editions Noir sur blanc, 1999. Traduit du Polonais par Éric Morin-Aguilar.
- BENYOWSKY, Maurycy A.: *Gedenkschriften en reizen des graaven van Benyowsky door hem zelven beschreeven, Naar de Engelsche vertaaling uit het oorspronglyk handschrift overgezet*. Haarlem: P. Loosjes, Pz., 1791–1792, 4 delen in 2 banden.
- BEŇOVSKÝ, Móric: *Denník Mórica A. Beňovského*. Tatran, Bratislava, 1966. Preklad Anton Špiesz.
- BORK, G. J.: *Biografisch Woordenboek van Nederland: 1780–1830* van Lotte Jensen. Gearchiveerd op 17 april 2021, te vinden in het Schrijvers en dichters (dbnl biografieënproject I)
- BOSÁK, Lubomír & Patrik KÝŠKA: *Vrbové a Beňovský: Stručná história mesta a životopis jeho najslávnejšieho rodáka*. Vrbové: Mestský úrad Vrbové, 2005
- BOSÁK, Lubomír & Patrik KÝŠKA: *Móric Beňovský z pohľadu histórie a umenia*. Vrbové: Mestský úrad Vrbové, 2005.
- (eds.) BOSÁK, Lubomír & Patrik KÝŠKA: *Móric Beňovský, Legenda a skutočnosť, Zborník*. Vrbové: Mestský úrad Vrbové, 2007.
- BEŇOVSKÝ, Móric .A.: *Pamäti a cesty. I. a II. Zväzok*. Bratislava: Lúč, 2006.
- CULTRU, Prosper: *Un Empereur de Madagascar au XVIIIe siècle: Benyowsky*. Paris: Augustin Challamel, 1906.
- JOKAI, Mór: *Gr. Benyouszky Móricz életrajza. Saját emlékiratai és útleírásai*. Budapest: Kiadja Ráth Mór, 1888, 2 delen.
- KEROV, V. L.: *Французская колонизация Мадагаскара и Граф Беневский* – Moskva: Universitet Druzhby Narodov, 2002.
- KLEINER, Juliusz: Wstęp. In: Juliusz Słowacki, *Beniowski (poema), dalsze pieśni. Książd Marek (fragment poematu)*. Wrocław: Zakład Narodowy imienia Ossolińskich, 1957, p. I-XLII. Wydanie drugie.
- KOTZEBUE, August von, *Graf Benjowsky oder die Verschwörung auf Kamtschatka*. Leipzig: Paul Gotthelf Kummer, 1795
- KOZŁOWSKI, Władysław M.: *Beniowski w Ameryce*, Warszawa: Biblioteka Warszawska, 1903.
- LUKAČKA, Jan: Pôvod a predkovia Mórica Beňovského. In: *Móric Beňovský, cestovateľ, vojak, kráľ (1746 – 1786 – 1996)*. Martin : Matica Slovenská, 1997, 80–83.
- ROCHON, Alexis M.: *Reis door Madagascar en de Oost-Indiën. Door den Heer Rochon, Lid van de Academien der Weetenschappen van Parys en Petersburg, Sterrekundige van de Fransche Zeemagt, Opzigter van het Natuurkundig Kabinet des Konings van Frankryk, enz. Uit het Fransch vertaald*. Dordrecht: De Leeuw en Krap, 1793.
- ŠIMONČIČ, Jozef: Roszko, Janusz. Awanturnik nieśmiertelny – Maurycy Beniowski. Katowice: Slask, 1989, 342 s. Recenzia. *Slovenská archivistika* 25, 1990, 2, 142–147.
- ŠIMONČIČ Jozef: Legendárny gróf z Vrbového a archivy. *Trnavský hlas* 14, nr. 10, 1966,p. 3.
- TURKSMA, Leo: *Beniowski en Jorgenson, Een keizer en een koning?* Soest: Boescout, 2009

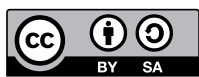
- VACHER, Paule: *Contribution à l'histoire de l'établissement français à Madagascar par le Baron de Benyowski (1772–1776)*, Tananrivo: Faculté des Arts et des Sciences de Tananarive, 1970 (afstudeerscriptie).
- VILHANOVÁ-PAWLIKOVÁ, Viera: The Image of Count Morice Benyowsky and of His Odyssey in Slovakia. *Asian and African Studies* 26, Bratislava: Veda, 1991, 171–180.
- VULPIUS, Christoph A.: *Graf Benjowsky: Ein Original-Trauerspiel in fünf Aufzügen*. Leipzig: Johann Benjamin Georg Fleischer, 1792.
- WITKOWSKA, Alina & Ryszard PRZYBYLSKI, *Romantyzm*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN, 1999.

Websites en online tijdschriften:

- Algemeene Konst- en Letterbode (1788–1861) op website: Encyclopedie Nederlandstalige Tijdschriften
- (1791)– [tijdschrift] Vaderlandsche Letteroefeningen
- (1795)– [tijdschrift] Vaderlandsche Letteroefeningen
- <https://mek.oszk.hu/05500/05575/05575.pdf> ALTE UNGARISCHE BIBLIOTHEK, III/XVIII. Jahrhundert, IM AUSLAND ERSCHIENENE, FREMDSPRACHIGE WERKE UNGARLÄNDISCHER AUTOREN, Band 2: 1761–1800, DÖRNYEI SÁNDOR és SZÁVULY MÁRIA, Országos Széchényi Könyvtár, Budapest, 2007
- <https://www.delpher.nl/nl/boeken/view?coll=boeken&identifier=dpo:8495:mpeg21>
- <https://webggc.oclc.org/cbs/DB=2.37/SET=2/TTL=1/SHW?FRST=1>

Mgr. Greta Horáková / greta.potankova@gmail.com

Univerzita Palackého v Olomouci, Filozofická fakulta, Katedra nederlandistiky
Křížkovského 14, 779 00 Olomouc, CZ

This work can be used in accordance with the Creative Commons BY-SA 4.0 International license terms and conditions (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). This does not apply to works or elements (such as image or photographs) that are used in the work under a contractual license or exception or limitation to relevant rights.

